

Marinko Petrić

Jelke Bučić 2
HR - 21450 Hvar

Stručni rad / Professional paper
UDK / UDC: 73Miličić. J.
DOI: 10.15291/aa.4071

Jakov Miličić – Kipar u liječničkoj kuti*

Jakov Miličić – Sculptor
in a Physician's Robe

SAŽETAK

Jakov Miličić (1876. – 1958.) jedan je od onih nekoć uglednih, ali danas već pomalo zaboravljenih Hvarana. Po podrijetlu je Brušanin, rođen je u Hvaru, a većinu svojeg životnog i radnog vijeka proveo je u Splitu. Po struci je bio liječnik, najprije u specijalizaciji kirurgije, a potom i ginekologije. Bio je dobrotvor, humanist, kolekcionar umjetničkih djela i cijenjeni intelektualac. Uz to se vrlo aktivno i uspješno bavio kiparenjem, te ostvario skroman, ali respektabilan opus, koji je danas tek manjim dijelom sačuvan. Nažalost, o njegovu životu i djelu se malo zna. Rezultat je to nepostojanja neposrednih, obiteljskih nasljednika i, s druge strane, zlosretne sudbine njegove kiparske ostavštine koja je desetljećima bila prepuštena nebrizi i zaboravu. Iako je njegov doprinos kao liječnika bio znatan, njegovo ime danas ne nalazimo u Medicinskoj enciklopediji. Isto tako njegov kiparski rad, kojem je posvetio onu drugu polovicu svojeg života, nije u pravoj mjeri rasvijetljen niti primjereno zabilježen u suvremenim pregledima umjetnika 20. stoljeća.

Ključne riječi: Jakov Miličić, liječnik, kipar, amater, Split, Hvar, Brusje

ABSTRACT

Jakov Miličić (1876-1958) is one of those once esteemed, yet nowadays rather forgotten Hvarans. His family came from Brusje and he was born in Hvar, but he spent most of his life and working career in Split. He was a medical doctor by profession, first specializing in surgery, and then in gynaecology. He was a philanthropist, humanist, art collector, and a prominent intellectual. He was very actively and successfully engaged in sculpting, and created a modest yet respectable oeuvre, which today is only partially preserved. Unfortunately, little is known about his life and work. This is a consequence, on the one hand, of the lack of immediate family heirs, and on the other hand, of the unfortunate fate of his sculptural legacy, which was left to neglect and oblivion for decades. Although his contribution as a physician was considerable, today he is not even listed in the *Medical Encyclopaedia*. Likewise, his sculptural work, to which he devoted that other half of his life, has not been properly illuminated or adequately recorded in the contemporary reviews of 20th-century artists.

Keywords: Jakov Miličić, physician, sculptor, amateur, Split, Hvar, Brusje

Jakov Miličić – osnovni podatci

Podatci o hvarskom liječniku i umjetniku Jakovu Miličiću oskudni su i razasuti u nekoliko kratkih članaka i usputnih bilješki raznih autora. Jedini koji se posvetio proučavanju njegova života i djela bio je njegov mlađi kolega, splitski liječnik Ljubomir Kraljević, koji je sabrao dostupnu građu i zajedno s još šestero kolega napisao i objavio Miličićev životopis.¹ Na temelju ovog rada, te uz nekoliko novih podataka spisateljica Franka Belić je u biografskom leksikonu znamenitih Hvarana objavila nešto cjelovitiji životopis Jakova Miličića.²

Ipak, ono što je ostalo neobrađeno i nedorečeno u ovim pregledima jest stručan i temeljit pregled njegovih sačuvanih kiparskih djela i relevantne dokumentacije, te obrada i opći uvid u njegovo kiparsko stvaralaštvo u cjelini, a što je predmet ovog rada.

Jakov Miličić potječe iz bruške obitelji Miličić-Perić. Otac mu je bio Petar Miličić pok. Cvjetka, trgovac po zanimanju, a majka Marija Barbarić pok. Jakova. Vjenčali su se u Brusju 1865. godine, te se iste godine odselili u Hvar gdje su se rodila sva njihova djeca: sedmorica sinova i dvije kćeri, od kojih su trojica sinova umrli u vrlo ranoj dobi. Jakov se rodio 21. studenoga 1876. godine. Kao i njegov stariji brat, koji je umro s nepune dvije godine, ime je dobio po svojem djedu s majčine strane.

Obitelj je u Hvaru stanovala na trgu u kući zvanj Duboković-Samohod, točnije u istočnoj polovici ove kuće koja je pripadala porodici Samohod, a koju je Petar Miličić kupio 1875. godine. U prizemlju kuće, na strani trga, otac Petar imao je trgovačku radnju s robom široke potrošnje. Između ostalog prodavao je turističke razglednice i bio jedan od prvih izdavača hvarskih razglednica.

Jakov je pet nižih razreda osnovne škole završio u Hvaru, gimnaziju vjerojatno u Dubrovniku, a potom je u Beču upisao medicinu, koju je završio 1907. godine.

Tijekom Prvog svjetskog rata bio je vojni kirurg. Radio je najprije u Risnu, gdje je vodio kirurški odjel vojne bolnice, a iduće, 1916. godine, premješten je u Zagreb u Ortopedsku bolnicu, današnju Kliniku za ortopediju KBC-a na Šalati.

Bio je inovativan u svojem liječničkom poslu. Bavio se unapređenjem kirurške opreme, pa je tako 1915. godine izradio, a 1917. usavršio model sprave za istezanje i sanaciju kostiju kod kompliciranih lomova, tzv. elastični distrakcijski most o čemu je objavio dva članka u stručnoj literaturi.³

1.
Jakov Miličić kad je imao između
trideset pet i četrdeset godina

Jakov Miličić when he was between
thirty-five and forty years old

2.
Kuća dr. Jakova Miličića u Splitu
na Poljani Grgura Ninskog br. 7
(foto: M. Petrić)

House of Dr Jakov Miličić in Split, at
Poljana Grgura Ninskog no. 7

Nakon turbulentnih godina Prvog svjetskog rata Jakov je definitivno napustio Hvar, te se krajem drugog ili početkom trećeg desetljeća 20. stoljeća trajno nastanio u Splitu, te se posvetio ginekologiji i porodništvu. U Splitu je živio u kući kod Zlatnih vrata na sadašnjoj adresi Poljana Grgura Ninskog 7, koju je kupio 1932. godine, te je iste godine dao nadograditi i adaptirati u modernističkom stilu. Projekt preuređenja napravio je poznati splitski arhitekt češkog podrijetla Josip Kodl.⁴ Iduće, 1933. godine u kući je otvorio ordinaciju i suvremeno opremljen sanatorij s 15 kreveta.

Kao predani liječnik odlikovao se humanošću, te bio izrazito socijalno osjetljiv, čemu je svjedočio natpis nad ulaznim vratima njegove ordinacije: *Dr. Jakov Miličić ordinira besplatno za neimućne.*

Tijekom Drugog svjetskog rata, iako već u godinama, pridružio se partizanskom pokretu i bio vojni liječnik u VII. korpusu NOV-e, da bi nakon 1945. ponovno nastavio s liječničkom praksom u Splitu.

Vrlo se malo zna o Jakovljevu osobnom životu u Splitu. Vjenčao se 18. kolovoza 1934., u poodmakloj dobi od 58 godina za Irenu Fritzsche o kojoj nisam našao nikakvih podataka. Nažalost, nisu imali djece. Rastavili su se, međutim nije poznato kad.

Jakov je umro 4. lipnja 1958. godine, a pokopan je u obiteljskoj grobnici na splitskom groblju Lovrinac na broju G-S-1.

Kiparski kurikulum Jakova Miličića

Jakov Miličić posjedovao je prirodan dar za umjetnost, osobito kiparstvo, kojim se bavio čitavog života. Iako bez formalnog obrazovanja, ostvario je skroman, ali dojmljiv i hvalevrijedan kiparski opus, koji je, nažalost, tek manjim dijelom očuvan.

Kiparenjem se počeo baviti 1917. godine, u relativno kasnoj dobi od 41 godine života u Zagrebu, u vihoru Prvog svjetskog rata. Te godine izradio je bistu svojeg mlađeg kolege, budućeg liječnika dr. Mihovila Silobrčića – svoj prvi rad, kako je zapisao u glini na stražnjoj strani biste: *prva radnja /Decembar 1917/ J. Miličić.* Na začelju glave mladog Mihovila dodao je svoj neobičan amblem: minijaturnu stisnutu šaku s ispruženim kažiprstom, koji će se od tada u pravilu ponavljati na ostalim njegovim radovima. Iste ili iduće, 1918. godine, također u Zagrebu, izradio je i svoju bistu, zatim portrete svojih roditelja u reljefu, pa bistu tada vrlo poznate njemačke glumice Henny Porten i skulpturu *Nada u spas (dva izraza lica)*, kako je zapisano u katalogu njegovih djela tiskanom u povodu izložbe održane u Splitu 1957. godine. Od ovih prvih šest radova, dva posljednja su izgubljena i, koliko mi je poznato, o njima ne postoji nikakva dokumentacija.

Prema spomenutom katalogu iz 1957., koji je jedini sačuvani pregled njegovih radova i njegova kiparskog kurikula, vidimo da se sljedećih nekoliko godina nije bavio kiparenjem, te da je tek 1924. i 1926. godine, kada je već bio u Splitu, nastalo nekoliko novih radova. Riječ je o punim skulpturama pomalo čudnih i nejasnih naslova: *Indijanka (pepelnica, gotika)*, *Mulac, Borba i prosvjeta, Plafonska čoka (tri sirene s biserom u ruci love školjke)*. Nažalost, od ovih radova ostali su sačuvani samo naslovi, pa se ne može ništa kazati o kiparskim karakteristikama.

Ponovno slijedi pauza (!) od 13 godina i nakon toga treća i najplodnija faza njegova rada, koja obuhvaća period od 1939. do 1957. godine. Prema katalogu, u tom je razdoblju napravio 39 djela. Osim pet punih skulptura, sve ostalo su bili reljefi. Naslovi, odnosno teme radova su mješovite. Prevladavaju portreti. U najvećem broju to su portreti njegovih splitskih kolega liječnika (Danilo Čorak, Mato Šimunković, Jerko Machiedo), zatim javnih ličnosti iz bliže ili dalje prošlosti (arheolog don Frane Bulić, renesansni pjesnik Hanibal Lucić, hvarski prirodoslovac Grgur Bučić, političar Ante Starčević) ili njegovih suvremenika i vjerojatno prijatelja (slikar Milan Tolić, kanonik Herkulan Luger, don Mladen Alajbeg, arheolog Anton Gnirs, sudac Marin

3a.
Portretna bista liječnika Mihovila
Silobrčića, Zbor hrvatskih
liječnika, Split (foto: F. Matoković)

Portrait bust of Dr Mihovil Silobrčić,
Croatian Medical Association, Split

3b.
Autorova signatura i datacija na
začelju biste

Artist's signature and date on the
back of the bust

3c.
Autorov znak na začelju
biste

Artist's mark on the back of
the bust

Bakić, konzervator Ljubo Karaman i dr.). Nažalost, naslovi portreta u katalogu su često zabilježeni samo inicijalima imena ili prezimena, tako da za mnoge portrete ne znamo na koje se osobe odnose.⁵

Nadalje, u katalogu su zabilježeni naslovi, njemu omiljenog, didaktičkog i prosvjetiteljskog sadržaja (*Medicina i pacifizam, Dobro i zlo*). Nekoliko je radova nastalo po djelima starih majstora, ali i ovdje u specifično Miličićevoj didaktičkoj intonaciji (*Gioconda Mona Lisa po slici Leonarda da Vincija, Osuda moderne – lice prema predlošku Diega Velazqueza, Fućka mi se – lice po Fransu Hals*). Navedene su dvije figure sportske tematike (*Bacač kamena s ramena, Dr. S. i Bacač kamena zasukice, Dr. K.*) kao prijedlozi za spomenik na sportskom stadionu.⁶ Na kraju, navedeno je i nekoliko radova sasvim nejasnog sadržaja (*Zabuna nevinih, Majstori prsti, vitezovi moji*).

Sve u svemu, prema katalogu iz 1957. godine, Jakov Miličić je od 1917. pa do 1957. izradio 49 kiparskih djela od čega 13 punih skulptura i 36 reljefa.

U katalogu nije jasno naveden materijal od kojeg su kipovi i reljefi izvedeni. Izrijekom su označena samo dva rada u bronci (bista *Autoportret* i reljef *K ocu Petru i majci Mariji*, na obiteljskoj grobnici), te dva rada u kamenu (timpanon na obiteljskoj grobnici s prikazom Krista i dva razbojnika i kip – figura *Majčina radost* kod dr. Machieda?). Za ostale radove u katalogu nije naveden materijal, pa se može pretpostaviti da su bili odliveni u gipsu. Međutim, koliko je poznato, bista liječnika Miho-

vila Silobrčića i medaljon Mate Šimunkovića također su odljevi u bronci,⁷ ako ne i još koji njegov portret, a jedan reljef Jakov je izradio u drvu, *Medicina i pacifizam*, na nadvratniku ulaznih vrata svojeg stana.

U vrlo štucrom i očito na brzinu napravljenom katalogu nisu navedene ni godine nastanka pojedinih djela, dimenzije radova, kao ni drugi korisni podatci. Nedostaju precizniji opisi djela koja su navedena samo svojim naslovima, zatim preciznije naznačke gdje se djela nalaze, tako da je ova virtualna rekonstrukcija njegova kiparskog opusa prema katalogu iz 1957. djelomična i okvirna. Nažalost, to je rezultat činjenice da je katalog, po svemu sudeći, složio sam Jakov Miličić, koji očito nije smatrao potrebnim navoditi sve podatke o djelu, koji su uobičajeni u stručnom kataloškom pregledu.

Od 49 radova koji su u katalogu popisani, koliko je meni poznato, do danas su sačuvana samo 23 rada. Od toga se 16 radova nalazi u njegovu stanu u Splitu i sada su u vlasništvu Hrvatskog liječničkog zbora – ogranak Split, dok se ostalih 7 nalazi u Muzeju hvarske baštine, Arheološkom muzeju u Splitu, i u dvjema privatnim zbir-kama u Hvaru i Splitu.

Skroman ostatak jednog autentičnog i neobičnog kiparskog opusa!

Jakov Miličić bio je samouki kipar, amater (koliko je poznato, nije pohađao nikakav kiparski nauk). Kiparenjem se bavio u svoje slobodno vrijeme iz ljubavi i izazova kako je u jednom pismu napisao.⁸ Međutim, iz njegovih sačuvanih djela jasno je

4.
Autoportret, Zbor hrvatskih
liječnika, Split (foto: F. Matoković)

Self-portrait, Croatian Medical
Association, Split

5.
Hvarski prirodoslovac dr. Grgur
Bučić, Muzej hvarske baštine
(foto: M. Petrić)

Dr Grgur Bučić, natural scientist
from Hvar, Hvar Heritage Museum

vidljiva zrelost i kvaliteta gotovo akademske razine. Već na prvi pogled uočava se formalno-stilska dovršenost radova, zatim međusobna stilska ujednačenost glavnine radova, te vješto baratanje kiparskim *metierom*, što je osobito zbunjujuće kad promatramo njegove prve radove kao što su *Portret Mihovila Silobrčića* ili *Autoportret*, koji odišu dovršenošću i visokom razinom kiparskog umijeća.

To se najbolje ogleda upravo u portretima koji pokazuju realno usklađene anatomske odnose lica (očito iskustvo iz medicinske anatomije), prirodan stav figure, te izraz lica koji je u pravilu smiren i pomalo ukočen. Kako navodi u jednom pismu, Jakov je portrete radio uglavnom prema fotografijama, i to onim identifikacijskim zbog čega su izrazi lica oficijelni i gotovo lišeni psihološke komponente. Portreti su oblikovani čisto bez suvišnih detalja i ukrasa, kako bi se što više istaknuo sam lik. Izvedeni su u gipsu, te vrlo efektno patinirani u razrijeđenoj zelenkasto-sivoj boji, koja je tako razlivena da stvara dojam prave oksidirane brončane površine.

Osobitu pozornost posvećivao je izradi portreta u reljefu. To su u pravilu plitki reljefi, gdje god gotovo na razini crteža (grafita) kao u prikazima Grgura Bučića i Hanibala Lucića. Formatu su negdje pravokutni, a negdje okrugli (tonda), a same gipsane ploče neobično tanke, negdje manje od 1 cm (pitam se je li zbog nestašice gipsa u Splitu u to doba, kako navodi u jednom pismu!).⁹ Osim dvaju reljefa (portreti Grgura Bučića i Hanibala Lucića), koji su patinirani u svijetlocrvenkastosmeđoj boji, zatim portreta Jerka Machieda koji je patiniran u tamnozelenoj boji i dvaju koji nisu patinirani (Ljubo Karaman i Anton Gnirs), svi su ostali portreti patinirani u sivkasto zelenoj boji i u svemu vrlo vješto izrađeni.

6.
Splitski kanonik don Herkulan Luger, Zbor hrvatskih liječnika, Split (foto: F. Matoković)

Don Herkulan Luger, a canon from Split, Croatian Medical Association, Split

7.
Liječnik Mato Šimunković, Obitelj Šimunković, Split (foto: M. Rožman)

Dr Mato Šimunković, Šimunković Family, Split

Na reljefima pravokutnog formata, osobe su uglavnom portretirane u fino odmjerenom tročetvrtinskoj pozi (Grgur Bučić, Hanibal Lucić, Ljubo Karaman, Ante Starčević, Frane Bulić), dok je po jedan u anfasu (Jerko Machiedo) i jedan u profilu (Anton Gnirs). U tondima se držao medaljarskog pristupa: lice je ili u profilu ili anfasu.

Izradi portreta u reljefu pristupao je vrlo brižno, pazio na ikonografiju, odjeću, detalje, sve do promišljanja o postavu djela u javnom prostoru.

Iako nije osobito cijenio rad Jakova Miličića, „amatera i kipara iz zabave“, kako je zapisao, splitski likovni kritičar Milan Ivanišević u jednom kratkom osvrtu ipak mu priznaje kvalitete u portretiranju: izražajnost, sigurnu ruku, usklađene mjere, prirodan stav kipova¹⁰, te ga svrstava među suvremene obrazovane kipare koji su se bavili portretom, kao što su Ivan Meštrović, Ivan Mirković, Frano Cota i dr.¹¹

U oblikovanju složenije figuralne kompozicije i pokreta Jakov je bio lošiji kipar, sudeći prema trima, odnosno četirima sačuvanim figuralnim reljefima.

Figuralne kompozicije, zanimljive su i zbog svoje nejasne ikonografije, kao i čudnih zvučnih naslova koje čitamo u katalogu, od kojih su neki gotovo na razini prosvjetiteljskih pamfleta i parola.

Kad je splitski likovni kritičar Duško Kečkemet vidio izložbu Jakova Miličića priređenu 1957. godine u njegovu stanu i sve figuralne kompozicije koje su danas poznate samo po naslovima, ostao je očito iznenađen i zapanjen neobičnom ikonografijom kada je zapisao: „Jednako je zanimljivo kiparstvo splitskog liječnika, amatera - kipara, Jakova Miličića, koji je na samostalnoj izložbi 1957., predstavio portrete istaknutih sumještana, ali i brojne vrlo bizarne, gotovo nadrealističke skulpture.“¹²

Ikonografski detalj koji posebno privlači i golica našu maštu jest minijaturna stisnuta šaka s ispruženim kažiprstom koja se kao njegov potpis pojavljuje na glavnini djela. Isti takav motiv izveden je samostalno u reprezentativnom formatu i uzidan u zid aule njegove kuće. Podrijetlo i smisao ovakvog potpisa je nejasno. Motiv se javlja već na njegovu prvom djelu, na portretu Mihovila Silobrčića, i to na zatiljku, iako nije jasno je li ovdje još riječ o potpisu, jer se na stražnjoj strani biste potpisao urezanim slovima *J. Miličić*. Šaka je uvijek prikazana s unutarnje strane, snažno stisnuta i uvijek je riječ o muškoj šaci desne ruke. Izgled ispruženog prsta je najbližnji prstu

sv. Ivana Krstitelja kojim ovaj upozorava na „onog koji tek ima doći”. Ipak, Miličićev je prst uspravan, ukočen, to je prst koji naređuje, zahtijeva pozornost, mir, tišinu¹³ te kao da poručuje: „Obrati pogled na ovo djelo!” Sličnu poruku, sasvim eksplicitno, Jakov je dao uklesati na obiteljskom grobu: „Gledaj djelo moje i pomoli se!”

Isto tako nepoznati su i nejasni njegovi kiparski uzori, zatim način na koji je stekao kiparsku vještinu, način na koji je radio i dr. Od starijih kiparskih uzora možemo pretpostaviti Roberta Frangeša Mihanovića, koji se navodno pohvalno izrazio o njegovim radovima¹⁴. Ipak, čini da su na njega više utjecali suvremeni dalmatinski kipari kao što su Ivan Meštrović, Toma Rosandić, Ivan Bulimbašić, svi odreda mlađi od njega, s kojima se možda sreo još u Beču dok je studirao medicinu ili poslije u Zagrebu ili Splitu.

Što se tiče anatomije, iskustvo u portretiranju i anatomiji zasigurno je stekao samostalno, kroz medicinsku izobrazbu. Uz to, tijekom Prvog svjetskog rata bio je vojnik kirurg, što mu je omogućilo dodatno upoznavanje ljudskog tijela.

Kako je pak izučio kiparski zanat, način izrade glinenog modela, izrade kalupa, lijevanja gipsa, patiniranja, brojne tehničke finese, s kim se sve savjetovao i dr., ostaje nepoznato.

Najveći dio radova nastao je u Splitu, u ateljeu, koji se nalazio u malom paviljonu na terasi njegove kuće. Nedvojbena, uživao je u radu i svaki dio slobodnog vremena provodio u ateljeu iz kojeg se pruža prelijepi pogled na stari dio grada, sve do svojih poznih godina. Tako se 1956., pred kraj života, u jednom pismu¹⁵ žali na slabovidnost zbog katarakte, a žali se i kako mu razne dnevne obaveze oduzimaju dragocjeno vrijeme koje je želio posvetiti kiparskom radu.

Nejasno je i otkud mu ljubav i poticaj prema kiparstvu. U vrijeme njegova djetinstva i mladosti u Hvaru nije bilo kipara koji su mogli potaknuti takav interes, pogotovo što se tiče njegove sklonosti prema portretu.¹⁶

8.
Autoportret, detalj s nadgrobnog
spomenika, Split, Lovrijenac
(foto: F. Matoković)

Self-portrait, detail from the
tombstone, Split, Lovrijenac

9. Autorovi „potpisi” na skulpturama (foto: F. Matoković)

Artist's "signatures" on sculptures

Čini se da je njegov interes za kiparstvo ponajprije imao veze s pojavom i utjecajem Ivana Meštrovića, kao što je to bilo s većinom dalmatinskih kipara s početka 20. stoljeća. Naime, u vrijeme dok je studirao medicinu, u Beču je Ivan Meštrović pohađao likovnu akademiju (1901. – 1908.). Je li Miličić bio u dodiru s Meštrovićem, nije posve sigurno, međutim, u jednom pismu iz 1957. godine on spominje nepoznatu anegdota iz Meštrovićeve bečkog razdoblja. Riječ je o tome kako je Hvaranin dr. Felice Baylon bacio na tavan portret koji je izradio Ivan Meštrović, a kojim dr. Baylon nije bio zadovoljan jer mu nije sličio. Anegdota je povezana s Jakovljevom primjedbom da Meštrović nije bio dobar portretist jer su svi njegovi portreti izgledali isto, odnosno, da više-manje uvijek prikazuju samog autora.¹⁷

Zanimljiv je njegov obrat prema kiparstvu u relativno poodmakloj dobi od 41 godine, i to kao već formiranog liječnika, premda ne iznenađuje. Naime, ima nešto komplementarnog i magnetski privlačnog između preciznosti, odlučnosti i odgovornosti u liječničkom poslu, te igre, nedorečenosti i vječnog propitivanja u umjetničkoj praksi. Jakov je, valjda u jednom sretnom trenutku, otkrio ovu vezu, pronašao svoju drugu ljubav i potrebu, te tako na najbolji način povezao i harmonizirao svoj stresni posao i ono što pomalo pogrdno zovemo „hobi”.¹⁸ Pri tome valja istaknuti da je bio jedan od rijetkih, ako ne i jedini liječnik u Dalmaciji koji se aktivno i kreativno bavio kiparstvom.

Kiparstvom se bavio gotovo cijeli život i ono je ispunjavalo velik dio njegova slobodnog vremena. Iako je ostvario respektabilan opus (koji je i sam visoko cijenio) za života je imao tek jednu samostalnu izložbu. Bila je to skromna izložba koju je priredio u studenome 1957. u svojem stanu, u povodu proslave 50. obljetnice Hrvatskog liječničkog zbora u Splitu. Vjerojatno je želio pred kraj života široj javnosti predstaviti svoja djela i, kako je zapisao u katalogu izložbe, obznaniti kako svoj dom i svoje kipove ostavlja Liječničkom zboru u Splitu za budući muzej. Tom prigodom

objavljen je članak u *Slobodnoj Dalmaciji*¹⁹, koji je uz raniji članak iz 1955. godine²⁰ sve što je za života objavljeno o njegovu kiparskom radu.

To nije čudno, jer kao kipar – amater nije bio osobito omiljen među splitskim likovnim kritičarima. Tako Milan Ivanišević, koji se inače pohvalno izrazio o njegovim portretima, Miličićev opus u cjelini ocjenjuje kao rad nastao iz „zabave liječnika koji je znao kiparski oblikovati, ali ne i prožeti oblikovano djelo izrazitijim umjetničkim vrijednostima”²¹ (što je vjerojatno i najbliže istini). Slično se izrazio i Duško Kečkemet, kako je prije navedeno.

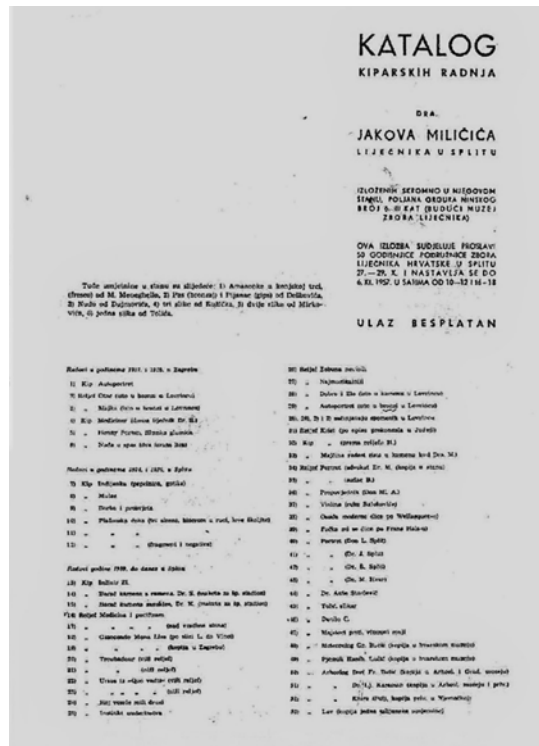
Danas, s vremenskim i kritičkim odmakom, čini se kako su to bile pomalo stroge ocjene, temeljene uglavnom na akademskim kriterijima. Jakov Miličić imao je samosvojan put i stoga ga treba drukčije sagledati i vrednovati. U najkraćim crtama njegov kiparski profil sažeo bih u nekoliko sljedećih redaka.

Kiparski poziv Jakova Miličića bio je od one vrste koju klasični likovni kritičari kolokvijalno, i ne bez trunke prijezira, nazivaju amaterizmom. Poziv je nastao spontano, i to ne samo iz razonode, kako navodi Ivanišević, već izazova i jedne dublje, rekao bih, egzistencijalne potrebe, te postao njegova druga životna vokacija.

Njegov kiparski opus je intimistički u temi i dimenzijama. To su u pravilu portreti manjih dimenzija koji se odlikuju majstorskom razinom oblikovanja. Valja istaknuti da portrete nije radio po narudžbama, već spontano, uglavnom kao poklone. Portretirani su uglavnom njegovi prijatelji, kolege liječnici, sumještani. Time je, u ovom našem vremenu posvemašnjeg pomanjkanja međusobnog poštovanja, na najljepši i najplemenitiji način iskazao svoje poštovanje i pažnju prema ljudima s kojima je dijelio životnu i radnu sredinu.²²

Bez formalnog stručnog i estetskog obrazovanja, kao liječnik koji se kiparstvom mogao baviti samo u svoje slobodno vrijeme, Jakov Miličić ostvario je kvalitetan, moderan i, dodao bih, samosvjestan kiparski opus, koji je bio na razini većine ondašnjih obrazovanih kipara.²³ Iako nije bio kipar po profesiji, ostao je zabilježen u

10.
 Katalog radova Jakova Miličića
 na izložbi 1957. g.
 Catalogue of Jakov Miličić's
 works at the 1957 exhibition

pregledu splitskih umjetnika prve polovice i početka druge polovice 20. stoljeća, uz kipara Branislava Deškovića, slikara Matu Meneghella, kipara i slikara Ivana Mirkovića, slikara Milana Tolića i druge.²⁴

Njegova je pojava, međutim, posebno bitna za njegov rodni otok Hvar, jer je, uz Šimu Dujmovića iz Hvara i Jurja Škarpu iz Starog Grada, bio jedan od trojice prvih modernih kipara s ovog otoka.

Potrebno je navesti kako se u ranim gimnazijskim godinama Jakov vjerojatno bavio i karikaturnom. U zbirci dr. Iva Tartaglie (sada u fundusu Galerije umjetnina u Splitu) nalazi se šest karikatura nacrtanih olovkom na papiru dimenzija 17 x 25,5 i potpisanih s *J. Miličić*.²⁵ Kao mjesto nastanka crteža naveden je Dubrovnik. Svi crteži imaju šaljive nazive od kojih se tri referiraju na gimnazijske profesore pa pretpostavljam da se po tome mogu datirati u Jakovljeve gimnazijske godine, tj. u kraj 80-ih ili početak 90-ih godina 19. stoljeća. Crteži su jednostavni, čisti i vrlo vješto izrađeni u dugim, sigurnim linijama. Usudio bih se kazati da su čak kopirani s nekih profesionalnih predložaka. Tekst na crtežima je također vrlo vješt i sasvim izgrađen, što sve skupa pomalo zbunjuje. Naime, vještina izrade (ako nije riječ o kopiranju) nije prikladna Jakovljevoj mladenačkoj dobi. Također, rukopis i potpis sasvim su drukčiji od njegova rukopisa i potpisa koji nam je poznat s nekoliko pisama iz njegove kasnije dobi, tako da Miličićevo autorstvo ovih karikatura, po mojem sudu, valja uzeti s rezervom.

Kolekcionar, javna osoba

Jakov Miličić bio je i sakupljač umjetničkih djela. U katalogu iz 1957. godine navodi nekoliko radova koji su se nalazili izloženi u njegovu stanu: kipove *Pas* (bronca) i *Pijanac* (gips) bračkog kipara Branislava Deškovića, kip *Nudo* hvarskog kipara Šime Dujmovića,²⁶ tri slike bosansko-hrvatskog slikara Kamila Ružičke, dvije slike splitskog kipara i slikara Ivana Mirkovića, jednu sliku splitskog umjetnika Milana Tolića i zidnu fresku *Amazonke u konjskoj trci* koju je izradio splitski slikar Mate Meneghello Rodić.²⁷ Osim freske (dimenzija 300 x 170 cm) koja se još uvijek nalazi na sjevernom zidu njegove radne sobe, ni jedno od spomenutih djela nije sačuvano, odnosno ne nalazi se više u njegovu stanu.

Jakov se također družio i kretao među splitskim i hvarskim intelektualcima. Koliko je poznato iz skromnih izvora,²⁸ to su bili povjesničar umjetnosti i konzervator Cvito Fisković, povjesničar Vlado Rismondo, hvarski povjesničar i konzervator Niko Duboković Nadalini, hvarski liječnik dr. Jerko Machiedo. Zanimljivo je da u pismu Jakov spominje i redovne tjedne susrete splitskih intelektualaca i umjetnika utorkom, u svojem stanu na Poljani Grgura Ninskog 7.

Nadalje, bavio se sportom, promovirao konjaništvo²⁹, bio član planinarskog društva Mosor, te, kako sam već spomenuo, izradio dvije skulpture sportske tematike.

Bio je aktivan u javnom životu grada, sudjelovao u polemici oko gradnje banskog dvora u okviru Dioklecijanove palače, o čemu je objavio i jedan članak u dnevniku *Novo doba* 1940. godine.³⁰

U gradu u kojem je godinama živio i radio bio je cijenjen i prepoznatljiv kao dobrotvor, intelektualac i umjetnik, pa je kao viđeni Splićanin svojeg doba bio prikazan u karikaturi u splitskom satiričnom listu *Štandarac* od 22. studenoga 1936. godine.³¹

Oporuka, donacija, sudbina djela

Jakov je umro u Splitu 4. lipnja 1958. godine. Iza sebe je ostavio priličan imetak: kuću s četiri etaže u najstrožem centru Splita, oko 10.000 kvadratnih metara zemljišta na Bačvicama i Špinutu, svoja kiparska djela, modele, nacрте, spise, umjetnine koje je kupovao ili dobivao na poklon, stilski namještaj, medicinske aparate, novac, grobnicu na Lovrincu.

Nije imao djece niti uže rodbine. Osoba koja mu je bila najbliža i najviše pomagala u poznim godinama bila je kućna pomoćnica Marija Trešelj pok. Jakova. Oporukom koju je napisao 27. prosinca 1957. ostavio joj je četvrti kat svoje kuće. Ostale dijelove kuće ostavio je (po pola) Hrvatskom liječničkom zboru u Splitu i stolnoj crkvi u Splitu, dok je zemljišta ostavio Liječničkom zboru, stolnoj crkvi, Matici hrvatskoj i Udruženju likovnih umjetnika Hrvatske, svima po jednak dio. U oporuci posebno ističe kako svoje radove, koji su popisani u katalogu izložbe održane u njegovu stanu u studenome 1957., zatim modele kipova, nacрте i spise predaje Zboru liječnika za muzej podružnice u Splitu i mjesto druženja splitskih liječnika, koji će se urediti na čitavom trećem katu njegove kuće.

Nažalost, nakon njegove smrti uslijedila je nacionalizacija njegove imovine, a potom dugotrajan sudski proces oko nasljedstva, koji je trajao punih 25 godina, sve do 1982., kad je Hrvatski liječnički zbor konačno ušao u posjed svojeg dijela. Tijekom tog vremena u kući su se izmjenjivali stanari, te je većina njegovih kiparskih radova nestala, otuđena, kao i zbirka skulptura i slika splitskih umjetnika. Nestali su osobni spisi i dokumenti, radni spisi, dokumentacija o njegovim radovima, ostalim umjetninama, modeli i dr., čime je izgubljeno i zatrto ono što je svjedočilo o Jakovu Miličiću kao liječniku, umjetniku i plemenitom čovjeku, a što nam danas tako nedostaje u njegovu životopisu. Uz nepostojanje bliže rodbine, bio je to razlog njegova zaborava u Splitu, te Hvaru i Brusju.

Nasreću, baštinici njegova doma i sačuvanog kiparskog opusa – udruga Hrvatski liječnički zbor u Splitu, dostojno se od 1982. godine brine o ostavštini Jakova Miličića i čuva uspomenu na svojeg donatora. Godine 1994. njegov stan je vrlo lijepo uređen u Dom hrvatskih liječnika i u njemu su izloženi njegovi sačuvani kiparski radovi. Prigodom obilježavanja 120. godišnjice rođenja Jakova Miličića, godine 1996., udruga je organizirala znanstveni skup te 1999. objavila radove s tog skupa, a 2021. objavila knjigu posvećenu njegovu kiparskom djelu.

Jakov Miličić, popis radova 1957. g. (pročišćen i dopunjen popis)³²

1. (1.) *Autoportret*, kip, Zagreb, 1917./1918. g.
2. (2.) *Otac*, reljef, Zagreb, 1917./1918. g.
(2.) *Otac*, reljef, bronca (obiteljska grobnica na Lovrincu), Split, 1939. – 1957. g.
3. (3.) *Majka*, reljef, Zagreb, 1917./1918. g.
(3.) *Majka*, reljef, bronca (obiteljska grobnica na Lovrincu), Split, 1939. – 1957. g.
4. (4.) *Medicinar* (liječnik dr. Silobrčić), kip, Zagreb, 1917./1918. g.
5. (5.) *Henny Porten*, filmska glumica, kip, Zagreb, 1917./1918. g.
6. (6.) *Nada u spas (dva izraza lica)*, kip, Zagreb, 1917./1918. g.
7. (7.) *Indijanka (pepelnica, gotika)*, kip, Split, 1924. i 1926. g.
8. (8.) *Mulac*, kip, Split, 1924. i 1926. g.
9. (9.) *Borba i prosvjeta*, kip, Split, 1924. i 1926. g.
10. (10., 11., 12.) *Plafonska čoka (tri sirene s biserom u ruci love školjke)*, kip u dva dijela, ulomkom i negativom, Split, 1924. i 1926. g.
11. (13.) *Inžinir Zl.*, kip, Split, 1939. – 1957. g.
12. (14.) *Bacač kamena s ramena, Dr. S. (maketa za športski stadion)*, kip, Split 1939. – 1957. g.
13. (15.) *Bacač kamena zasukice, Dr. K. (maketa za športski stadion)*, kip, Split, 1939. – 1957. g.
14. (16.) *Medicina i pacifizam*, reljef, Split, 1939. – 1957. g. /nije jasno je li ovdje riječ o varijanti sljedećeg rada s istim naslovom ili omaški priređivača kataloga/.
15. (17.) *Medicina i pacifizam*, reljef, drvo, nad vratima stana, Split, 1939. – 1957. g.

16. (18.) *Gioconda Mona Lisa* (po slici L. da Vinci), reljef, Split, 1939. – 1957. g.
- (19.) *Gioconda Mona Lisa* (po slici L. da Vinci), kopija u Zagrebu, reljef, Split, 1939. – 1957. g.
17. (20.) *Troubadur*, viši reljef, Split, 1939. – 1957. g.
18. (21.) *Troubadur*, niži reljef, Split, 1939. – 1957. g. /nije posve jasno je li riječ o istom ili drugom djelu/.
19. (22.) *Ursus „iz Quo vadis“*, viši reljef, Split, 1939. – 1957. g.
20. (23.) *Ursus „iz Quo vadis“*, niži reljef, Split, 1939. – 1957. g. /ni ovdje nije jasno je li riječ o istom ili drugom djelu/.
21. (24.) *Hej veselo mili druzi*, reljef, Split, 1939. – 1957. g.
22. (25.) *Instinkt materinstva*, reljef, Split, 1939. – 1957. g.
23. (26.) *Zabuna nevinih*, reljef, Split, 1939. – 1957. g.
24. (27.) *Najmuzikalniji*, reljef, Split, 1939. – 1957. g.
25. (28.) *Dobro i zlo*, reljef, Split, 1939. – 1957. g.
- (28.) *Dobro i zlo*, duboki reljef, kamen, obiteljska grobnica na Lovrincu, Split, 1939. – 1957. g.
26. (29.) *Autoportret*, reljef, bronca (obiteljska grobnica na Lovrincu), Split, 1939. – 1957. g.
- (30.)?
27. (31.) *Krist* (po opisu prokonzula u Judeji), reljef, kamen, obiteljska grobnica na Lovrincu, Split, 1939. – 1957. g.
28. (32.) *Krist*, kip, izrađen prema gornjem reljefu, Split, 1939. – 1957. g.
29. (33.) *Majčina radost*, kip, Split, 1939. – 1957. g.
- (33.) *Majčina radost*, kip, kamen, kod dr. Machieda u Hvaru, Split, 1939. – 1957. g.
30. (34.) *Portret advokata Dr. M.* (kopija u stanu), reljef, Split, 1939. – 1957. g. /možda portret sudskog savjetnika Ive Matiassa koji se spominje kao drugi izvršitelj oporuke J. Miličića/.
31. (35.) *Portret suca B.*, reljef, Split, 1939. – 1957. g. /možda portret sudskog savjetnika Marina Bakića koji se spominje u oporuci kao izvršitelj oporuke J. Miličića/.
32. (36.) *Portret propovjednika Don Mladena Alajbega*, reljef, Split, 1939. – 1957. g.
33. (37.) *Violina* (ruke Zlatka Balokovića), reljef, Split, 1939. – 1957. g.
34. (38.) *Osuda moderne* (lice po Velasquezu), reljef, Split, 1939. – 1957. g.
35. (39.) *Fučka mi se* (lice po Franz Hals-u), reljef, Split, 1939. – 1957. g.
36. (40.) *Portret Don Herkulana Lugera*, Split, reljef, Split, 1939. – 1957. g.
37. (41.) *Portret liječnika Dr. J. u Splitu*, reljef, Split, 1939. – 1957. g.
38. (42.) *Portret liječnika Dr. Šimunkovića u Splitu*, reljef, Split, 1939. – 1957. g.
39. (43.) *Portret liječnika Dr. Machieda u Hvaru*, reljef, Split, 1939. – 1957. g.
40. (44.) *Dr. Ante Starčević*, reljef, Split, 1939. – 1957. g.
41. (45.) *Slikar Milan Tolić*, reljef, Split, 1939. – 1957. g.
42. (46.) *Liječnik Danilo Čorak*, reljef, Split, 1939. – 1957. g.
43. (47.) *Majstori prsti, vitezovi moji*, reljef, Split, 1939. – 1957. g.
44. (48.) *Meteorolog Grgur Bučić* (kopija u Muzeju hvarske baštine), reljef, Split, 1939. – 1957. g.
45. (49.) *Pjesnik Hanibal Lucić* (kopija u Muzeju hvarske baštine), reljef, Split, 1939. – 1957. g.
46. (50.) *Arheolog Don Frane Bulić* (kopija u Arheološkom i Gradskom muzeju u Splitu), reljef, Split, 1939. – 1957. g.
47. (51.) *Arheolog Dr. Ljubo Karaman* (kopija u Arheol. muzeju i privat.), reljef, Split, 1939. – 1957. g.
48. (52.) *Arheolog Gnirs* (Pulj. kopija priv. u Njemačkoj), reljef, Split, 1939. – 1957. g.
49. (53.) *Lav* (kopija jedne talijanske umjetnine), reljef, Split, 1939. – 1957. g.

BILJEŠKE

- * Ovo je ponešto skraćeni tekst članka koji sam objavio 2021. g. u knjižici *Dr. Jakov Miličić, liječnik, umjetnik, dobrotvor*. Knjižicu je izdao Hrvatski liječnički zbor, podružnica u Splitu, udruga koja je baštinik glavnine kiparske ostavštine Jakova Miličića. Kako je knjižica bila skromne tiraže i namijenjena uglavnom članovima udruge, smatrao sam korisnim da se ovaj osvrt na lik i djelo zaboravljenog hvarsko-splitskog umjetnika podastre široj javnosti i osobito stručnoj.
- ¹ LJUBOMIR KRALJEVIĆ, MIRO JURETIĆ, ŽELJKO BARBIR, PETAR REIĆ, MARIJAN SARAGA, ANTUN STIPIŠIĆ, TONKO VLAK, Dr. Jakov Miličić (1876.-1958. g.), uvodni referat, *Zaslужni splitski liječnici u prošlosti od 1956. do 1975. godine*, Znanstveni skup u povodu sto dvadesete obljetnice rođenja dr. Jakova Miličića, Split, 23. rujna 1996., Zbornik radova, izd. Hrvatski liječnički zbor – Podružnica Split, Split, 1999., 27–41.
- ² FRANKA BELIĆ, Miličić Jakov, *Biografska spomen-knjiga otoka Hvara*, Književni krug Split i Ogranak Matice hrvatske Jelsa, Split, 2016., 408–411.
- ³ LJUBOMIR KRALJEVIĆ et al. (bilj. 1), 29, 30.
- ⁴ Josip Maria Kodl (1887. – 1971.), bio je istaknut i vrlo aktivan splitski arhitekt prve pol. 20. st., te najvažniji predstavnik modernističke arhitekture u Splitu.
- ⁵ Zahvaljujem prof. Arsenu Duplančiću iz Arheološkog muzeja u Splitu na pomoći u identifikaciji nekih osoba iz kataloga.
- ⁶ Nije poznato o kojem je stadionu ovdje riječ, niti koje su osobe portretirane.
- ⁷ MILAN IVANIŠEVIĆ, Zalazak portretiranja, *Zaslужni splitski liječnici u prošlosti od 1956. do 1975. godine*, Znanstveni skup u povodu sto dvadesete obljetnice rođenja dr. Jakova Miličića, Split, 23. rujna 1996., Zbornik radova, izd. Hrvatski liječnički zbor – Podružnica Split, Split, 1999., 182.
- ⁸ Pismo od 3. srpnja 1956. g., Muzej hvarske baštine, Mali fondovi 497.
- ⁹ Vidi bilj. 8.
- ¹⁰ LJUBOMIR KRALJEVIĆ, MILAN IVANIŠEVIĆ, Dr. Jakov Miličić, *Liječničke novine* br. 15, prosinac 2002., 50–51, (pretisnuto u *Bruška zora*, broj. 1/5, 2009).
- ¹¹ MILAN IVANIŠEVIĆ (bilj. 7), 178–183.
- ¹² DUŠKO KEČKEMET, *Slikari, kipari, arhitekti: likovna umjetnost novijeg doba u Splitu: splitski umjetnici i likovni život od 1945. do 1992.*, Marjan tisak, Split, 2004., 44.
- ¹³ U auli zgrade nekadašnjeg njegova sanatorija ovaj prst uvećanih dimenzija u samostalnom okviru doista djeluje kao oznaka za tišinu.
- ¹⁴ Liječnik, vajar i mecena (dr. Jakov Miličić), *Slobodna Dalmacija* 26. 1. 1955., god. 13, broj 3095, 4.
- ¹⁵ Vidi bilj. 8.
- ¹⁶ Pitam se nije li možda bio potaknut Bokanićevim glavama na lukovima hvarske lože ili rustičnim glavama na kući Hure – Mandićevi u Brusju, koje je kao dječak sigurno opčinjeno gledao.
- ¹⁷ Vidi bilj. 8. Dr. Felice Baylon (1865. – 1945.) bio je imućan hvarski trgovac i mecena. Pomagao je naše umjetnike u Beču, poput Hvaranina Šimu Dujmovića, koji je u Beču studirao od 1910. do 1914. g. ili samog Ivana Meštrovića. Iako je bio 12 godina mlađi, Jakov je sigurno poznao dr. Baylona još iz Hvara. Porodice su vjerojatno bile i poslovno povezane. Ne bi bilo neobično da je Jakov otišao na studij u Beč posredstvom dr. Baylona i da ga je upravo dr. Baylon mogao povezati s Meštrovićem!
- ¹⁸ Vrlo su česti slučajevi da se liječnici bave nekom umjetnošću kao hobbijem ili su kolekcionari umjetničkih djela.
- ¹⁹ Nesvakidašnja izložba, *Slobodna Dalmacija* 1. 11. 1957., godina 15, broj 3952, 36.
- ²⁰ Vidi bilj. 14.
- ²¹ MILAN IVANIŠEVIĆ (bilj. 7), 180.
- ²² Ovu humanu komponentu umjetničkog rada, koja se često zaboravlja, a koja je snažno prisutna u djelu Jakova Miličića, istaknuo je upravo Milan Ivanišević, v. MILAN IVANIŠEVIĆ (bilj. 7), 178.
- ²³ Znakovita je bilješka novinara u *Slobodnoj Dalmaciji* iz 1955. g. u kojoj navodi kako se veliki hrvatski kipar Robert Frangeš Mihanović pohvalno izrazio o kiparstvu Jakova Miličića, v. bilj. 14.
- ²⁴ DUŠKO KEČKEMET (bilj. 12), 44.
- ²⁵ *Zbirka dr. Ive Tartaglie - djela iz fundusa Galerije umjetnina* (ur. Božo Majstorović i Iris Slade), Galerija umjetnina, Split, 2014., 203. Ove se karikature spominju u popisu zbirke Tartaglia još 30-ih godina 20. stoljeća. Zahvaljujem muzejskoj savjetnici, gospođi Iris Slade što me uputila na ove crteže.
- ²⁶ Ovo djelo Šime Dujmovića nije bilo poznato.
- ²⁷ Koliko mi je poznato, ovo djelo Meneghella Rodića nije zabilježeno u pregledu njegova opusa, v. A. Sapunar, Slikar Mate Meneghello otrgnut zaboravu (12. siječnja 1894. – 2. prosinca 1941.), *Kulturna baština* 38, Split, 2012., 179–196.
- ²⁸ Vidi bilj. 8.
- ²⁹ BRANKA BELIĆ (bilj. 2), 409.
- ³⁰ Miličić J., *Papalićeva palača i Umjetnički paviljon u Splitu*, Novo doba 1940., br. 272.
- ³¹ Crtež je izradio splitski karikaturist Ljubomir Penović. Jakov je prikazan u bijeloj kuti, s injekcijom u džepu kako kleše ženski akt koji u ruci drži baklju (riječ se o skulpturi *Domovina* koja nije zabilježena u katalogu djela iz 1957. g. i koja je poznata samo po ovoj karikaturi i novinskom članku iz 1955. g., v. bilj. 14). Crtež prati kratka, duhovita pjesmica napisana na splitskom govoru.
- Ginekološki skulptor
de rifa o de rafa, el sgrafa, malo pinelom, malo litom, eto ti ga na, moja lipa diko.*
- ³² Ovo je pročišćen i dopunjen popis radova Jakova Miličića objavljen u katalogu izložbe iz 1957. g. Redni brojevi u zagradama su brojevi radova prema katalogu. Kratke napomene u okruglim zagradama (...) su od Jakova Miličića, a moje dopune imena ili prezimena, te drugi podatci i napomene pridodani su u kosim zagradama /.../.